

TÜRKİYE'DE SINEMANIN ÖRGÜTLENMESİ SORUNU

Doç Dr. ALİM ŞERİF ONARAN

SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu

Öğretim Üyesi

Giriş

Türkiye'de sinemanın sorunlarına çözümleme bulma çabalarının oldukça eski bir tarihi vardır. Aslında Devlet'in sinema konusun ele alması ilk kez 9/6/1932 günlü ve 12977 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe sokulan «Talimatname»'ye göre sinemaya sansür uygulaması yoluyla belirmiş; bu «Talimatname», 4/7/1934 günlü ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu'nun 6. maddesi hükmüne dayanılarak daha sonra, 19 Temmuz 1939 gün ve 2/11551 sayılı kararname ile yürürlüğe konan «Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontroluna Dair Nizamname»'ye temel teşkil etmiştir.

Önemsiz kimi düzeltmelerle bugün de yürürlükte bulunan bu Tüzük'ten başka «Belediye Gelirleri Kanunu»nun eğlence resmi ile ilgili, sonradan, 1948 yılında, yabancı filimlere karşı Türk filmlerini korumak maksadıyla hadleri değiştirilen mevzuat dışında Devlet'in sinema ile olumlu ilgisini vurgulayacak bir tavrı görülmemiştir.

Sansür ve vergi ilişkileri dışında, olsa olsa, bir de, belli bir mevzuata dayanmaksızın dış ülkelerde yapılagelmekte olan film şenliklerine katılacak Türk filmleri hakkında resmi yoldan verilen ve çoğunlukla olumsuz olarak ortaya çıkan kararlar da bir başka ilişkiyi belirleyebilir.

Görüldüğü gibi, tüm bu Sinema/Devlet ilişkileri, genellikle ve uygulamaların ortaya koyduğu bir gerçek olarak, olumsuzdur.

Türkiyemizde bir eğlenti aracı olmaktan öte, bir haberleşme, kültür ve eğitim aracı olarak da tanımlanan ve bu yönüyle UNESCO'nun ele aldığı önemli konulardan biri olarak gereken ağırlıkla üzerinde durulan sinema'nın, Devlet ya da özel kuruluşlar eliyle örgütlenerek, çözüm bekleyen bir çok

sorunlarını kısaca belirleyecek; sonra da başlangıcından buyana bunlara çözüm bulma çabalarını, bunların en tutarlılarına gereken önemi vererek, vurgulayacak; bu çabaların bir türlü gerçekleşemeyişlerinin nedenleri üzerinde duracak; ve gerçekleştirebilmeleri için tutulacak yol ve yöntemi göstermeğe çalışacağız.

1. TÜRKİYE'DE SİNEMANIN SORUNLARI

Bugüne kadar Türk sinemasının ortaya çıkan sorunlarını şöylece özetlemek mümkündür :

1) Yukarda da belirtildiği gibi, Devlet'in sinema ile ilişkisi, 1948'de çıkartılan Belediye Gelirler Kanunu'na Ek Kanun ile belediyelere sinemalardan bilet başına alınan eğlence resminin evvelki hadlere nazaran indirilmesi (yerli filmler için bilet ücretinin en fazla % 25'inin, yabancı filmler için en fazla % 70'inin rüsuma tabi tutulması) dışında, daima olumsuz olmuştur. Kaldı ki, bu uygulama da, kötü film yapılmasını teşvik etmiş, dolayısıyla ters sonuç veren bir işleyişe yol açmıştır (1).

2) Devlet'in ulusal ya da uluslararası film şenlikleri bakımından, sanayi teşvik edici bir tutum yoktur. Özellikle yurd dışı film şenliklerine katılabilecek kimi değerli filmler engellenerek (*Üç Arkadaş, Susuz Yaz gibi*), olumsuz bir sanat ve kültür politikasının izlendiği de bu uygulamalar sırasında ortaya çıkmıştır.

3) Bir başka olumsuz tutum, söze başlarken de değindiğimiz gibi, 1938 yılında, Polis Vazife ve Selâhiyetleri kanunu'nun 6. maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak çıkartılan «Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontroluna Dair Nizamname»'nin uygulamalarıdır.

Bu tüzük ile bir yandan Türk filmleri ile yabancı filmler hakkında «ikili» (dualiste) bir sistem uygulanarak, yabancı filmler iki dereceli; Türk filmleri, senaryo kontrolünü izleyerek tek dereceli ve sadece Merkez'de denetlemeye tâbi tutularak kimi güçlükler yaratıldığı gibi; bu tüzüğün 7. maddesinde belirlenen on fıkra ile elastiki yasaklama ölçüleri konarak; bunların uygulaması da Bakanlıkların, çoğu zaman sinema kültürü ve hatta gereğince genel kültürden yoksun temsilcilerinin olumsuz tutumlarına terk edilmiştir.

Öte yandan bu tüzüğün 28. maddesiyle konulan hüküm, İşleri Bakanlığı'na, filmleri her safhada yasaklama, yetkisi tanımıştır.

Ancak şurası da unutulmamalıdır ki, 27 Mayıs 1960'dan sonra, Kontrol Komisyonlarının kararlarına aykırı hareket edenler hakkında, Adalet mercilerince, Türk Ceza Kanunu'nun sadece pek hafif bir cezayı gözeten 526. maddesinin uygulanması ve kimi durumlarda daha ağır cezayı gözeten 426. maddesinin öngörülmemesi dolayısıyla, tüm sistemin aksadığı bir ortam da ortaya çıkmış; sanki sansür mevcut değilmiş gibi bir durum oluşmuştur.

4) Devlet, Sinema konusunda kredi olanakları sağlamadığından, çoğu zaman bankaların mevzuatı da film yapımcısına gerekli krediyi sağlamakta yetersiz bulunduğundan, film sanayii tefecilerin keyfine tabi tutulmuş; düzenlenen «nylon» fatura ve senetlerle, en az % 30 — 35 oranının da faizle parasal olanak sağlama yoluna düşürülmüştür.

5) Ters işleyen vergi koruması ve masraf göstererek gelir vergisinden kaçınmak için yıl sonuna yetiştirilen «amortisman filmleri»nin ortaya çıkması yüzünden, 1960'larda 200'ü aşan film yapımı gibi bir «sur-production»a ulaşıldığı; filmci kurumların uğradığı parasal sıkıntı yüzünden batıp çıktığı, ancak temelli bir kaç firmanın sinema piyasasında barınabildiği; bunlardan kimilerinin de zaman zaman sıkıntıya düştüğü görülmektedir.

6) Öte yandan bölge film işletmecileri, kimi vakit film yapımı için bu kurumlara kredi sağlayarak, onların üretimi üzerinde etkili olmağa, yapımcıya konu ve oyuncu seçiminde baskıda bulunmağa; böylece baş oyuncuların ücretlerinin yükselmesine yol açarak «Star Sistemi»nin ortaya çıkmasına neden olmağa başlamış; işletmeci ve sinemacı, sanayiın sırtından kazanırken, yapımcı her türlü yükün altında ezilir duruma gelmiştir.

7) Ancak son zamanlarda, özellikle büyük şehirlerde, sinema binası yapımının artması ve kimi yapımcıların sinema sahibi olması ya da sinema sahipleriyle birer tröst oluşturmalarıyla, bu konu, yapımcılar bakımından belirli bir çözüme ulaştırılmak istenmişse, de; küçük yapımcılar Anadolu'daki sinema sahiplerinin ya da mevsimlik açık hava sineması icarcılarının insafına terkedilerek, müşkil bir durum yaratılmıştır.

8) Sosyal bakımdan da sinema ile halk ilişkileri garip boyutlara ulaşmış; halkın dinsel ya da ulusal duygularını sömüren kalitesiz filmler çoğunlukta kaldığı gibi; son yıllarda seks ve şiddet konularında çevrilen filmler her türlü ölçünün üstünde birer uyumsuzluk örneği oluşturmuş; böylece uzunca bir süre ucuz bir eğlence aracı olarak halkın sinemaya gösterdiği düşkünlük kötüye kullanılmıştır.

9) Öte yandan, tersine bir gelişme olarak, Televizyon'un ülkemizde geniş bir yayılma alanına kavuşmuş bulunması ve sinemadan da ucuz (kimisi koşullarda bedava) bir eğlence aracı niteliğine bürünmesi de, özellikle büyük şehir sinema seyircisinin azalmasına neden olması ile ortaya çıkmış; bu

(1) Bu konuyu ilk kez ele alan Nijat Özön'ün görüşleri için, Bkz... TÜRK SİNEMASI TARİHİ, Artist Reklam Ortaklığı Yayını, İstanbul 1962. Sh. 250—252.

durumunda sinemada gerçek bir kriz yaratmaya yatkın bulunduğu anlaşılmıştır.

10) Bütün bunlara, Sanayi'de film yapan, yöneten, oynayan, çeviren v.b. gibi sinema adamlarının ve senaryolarla bunlardan çevrilen filmlerin birer sicilinin tutulmamasının yarattığı kargaşayı da eklemek gerekir.

II. SORUNLARA ÇÖZÜM GETİRME ÇABALARI

Türk sinemasının sorunlarına çözüm bulmak üzere yapılan çalışmalar 1960'larda yoğunlaşmakla birlikte, 1944'den bu yana idari girişimler; 1953'den bu yana rapor, ve kanun teklifi taslakları hazırlayarak ya da İdare'ye şikâyetle bulunarak veya doğrudan görüş bildirerek, bu arada örgütlenmeye gidilmesini öneren Endüstri girişimleri de olmuştur. (2).

1960'lardan önceki İdare girişimlerin dışında kalan girişimleri yapan meslek kuruluşları arasında : «Yerli Film Yapanlar Cemiyeti», «Türk Film Dostları Derneği», «Türkiye Film İmalcileri Derneği», Türkiye Sinema Sanatçıları Derneği», «Türk Film Prodüktörleri Cemiyeti»nin adını sayabiliriz. Bunların rapor ya da kanun teklifi taslağı şeklinde hazırladığı «Türk Filmciliğinin Dertleriyle Çarelerine Dair Rapor» «Türk Filmciliği ve Kalkınması İçin Halli Gereken Meseleler Hakkında Rapor», «Türk Filmciliğini Kalkındırarak ve Çağdaş Seviyeye Eriştirecek (Türk Film ve Sinema Kanunu'nun Gerekçesi)ne Ait Temennilerimiz», «Türk sinemasının Teşkilâtlandırılmasına Dair Ön — Rapor» ve aşağıda ana — çizgileriyle üzerinde durulacak ve Büyük Millet Meclisi'ne kanun teklifi şeklinde sunulma olanağı kazanacak olan «Türk Sinema ve Filmciliğini Kalkındırma» hakkındaki tasavvur bunların tümünü teşkil eder.

İdare'nin hazırlayıp belirli metinler haline getirdiği çalışmaların hemen tümü, Film Kontrol Düzeni'nin yeniden kurulmasına ya da değiştirilmesine değin girişimlerdir. Bunların tümü 15 kadardır.

Bütün bu girişimler, sürekli olarak değişen Hükûmetlerin belirli ve

(2) Bunlar hakkında Bkz... Dr. Jur Alim Şerif Onaran, SİNEMATOĞRAFİK HÜRRİYET (Özellikle bu Hürriyetin Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolü Bakımından Değerlendirilmesi), İşçileri Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanlığı Yayını, No. 2, Ankara 1968, sh. 18—194.

tutarlı bir kültür politikalarının bulunmaması, özellikle sinemanın bir kültür aracı olarak ele alınması fikrinin benimsenmemesi dolayısıyla mevzuata dönüştürülme olanaklarından mahrum kalmıştır.

Bu girişimlerin en tutarlı olan en sonuncusunu ele alarak, bunun Meclise getirildiği 25/10/1963 gününden bu yana Türkiye'de sinemanın örgütlenmesi için gösterilen, oldukça seviyeli olduğu halde yine de bir türlü gerçekleştiremeyen çabalar bu yazımızın esas konusunu oluşturmaktadır.

I. İLK ÖNEMLİ GİRİŞİM

A) BAYKAM KANUN TEKLİFİ

Türkiye'de Sinemanın örgütlenmesi konusunda kamu önünde aydınlığa kavuşan ve resmi kuruluşların üzerinde durması bakımından ilk önemli girişim, taslağını «Türk Film Prodüktörleri Cemiyeti»nin hazırladığı ve İstanbul Milletvekili Dr. Suphi Baykam'a benimseterek, bu girişimlerini Büyük Millet Meclisi'ne getirebildikleri, «Türk Sinema ve Filmciliğini Kalkındırma Hakkındaki Kanun Teklifi», kısa adıyla «Baykam Kanun Teklifi»dir.

Filmlerin ve film senaryolarının kontrolunun Polis vazife ve selâhiyetleri arasından çıkarılarak Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na bağlanmak istendiği, kontrollerin film sanayiinin merkezi İstanbul'da ve çeşitli bakanlık temsilcilerinin yanısıra sanayi, fikir ve bilim çevreleri temsilcilerinin de katılımıyla yapılmasını öneren bu teklifte; ayrıca, kaynaklarının belirlendiği, «Milli Filmcilik Komitesi»nin emrindeki bir fondan (Milli Filmcilik Fonu) yararlanma koşulları; zorunlu programasyon ve öteki teşvik tedbirler de yer almaktaydı.

B) BAYKAM KANUN TEKLİFİ'NİN AÇTIĞI YOL VE YANKILARI

a) İçişleri Bakanlığı'nın Tamamlayıcı Çalışması :

İlgili Bakanlıkların görüşü alınmak üzere, «Baykam Kanun Teklifi», Meclis Başkanlığı'nca dağıtılınca; İçişleri Bakanlığı bunun film kontrolleriyle ilgili 3. maddesinin temel fikri hakkındaki görüşünü, «Bu konunun, kanun teklifinin esas konusu olan Türk sinema ve filmciliğinin kalkındırılmasından ayrı mütalââ edilmesi ve film kontrolunun bir amme intizamı meselesi olarak

yine Polis Vazife ve Sselâhiyetleri Kanunu'na göre yürütülmesi» şeklinde belirtti (3).

Bu görüşe uygun olarak İçişleri Bakanlığı'nca film kontrolü sürecini yeniden düzenleyen bir tasarı taslağı hazırlanıyor ve 45 maddeden oluşan bu taslak, 13 Temmuz 1964 gününde Büyük Millet Meclisi'nin ilgili komisyonlarına getiriliyordu (4).

b) Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın Girişimleri :

aa) Sinema Danışma Kurulu :

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Baykam Kanun Teklifi ile ileri sürülen çözüm yollarının tutarlılığı üzerinde fikir sahibi olmak ve konu hakkında gereğince aydınlanmak üzere, İstanbul Belediye Sarayı'nda, Bakanlıklar temsilcileri, filmci çevreler temsilcileri ve sinema yazarlarının katılmasıyla, 1964 Ağustosunda üç günlük bir toplantı yaptı.

Bu toplantıda sinemanın çeşitli sorunları arasında, sansürün demokratize edilmesi, dolayısıyla Polis Sansürü olmaktan kurtarılması; İçişleri Bakanlığı'nın filmleri her safhada yasaklayabilme yetkisinin kaldırılması; yabancı ülkelerdeki festivallere katılacak filmler hakkında, daha çok sanat değerlendirmesi şeklinde, kontrol yapılabilmesi için bir mevzuat hazırlanması ve dış ülkelerde filmlerimizin propaganda ve satışını sağlayacak bir «Üni — Türk» kurulması gibi konular konuşuldu (5).

(3) Milli Eğitim Bakanlığı (Eğitim Araçları ve Teknik İşbirliği Genel Müdürlüğü'nün, İçişleri Bakanlığının bu görüşüne karşı dermeyan ettiği 7 Nisan 1954 tarihli görüşü ise, «Eğitim, fertlerin davranışlarında, amme intizamını temin edecek yönde değişimler meydana getirmek demek olduğuna,... amme intizamı meselesi esasen eğitimcilerin başlıca görev ve amacı bulunduğu» göre, «Film ve Sanaryo Kontrol Komisyonu»nun bilhassa filmcilik ve sanaryo tekniklerini bilen eğitimcilerden kurulması «Polis Vazife ve selâhiyetlerinin, tıpkı diğer basılı sahne ve radyo eserlerinde olduğu gibi, filmlerin topluma intikalinden sonraki safhada ortaya çıkmasının icab ettiği» şeklinde idi. (Bkz... Onaran, a.g.e., sh 196).

(4) Diğer bakanlıkların görüşleri bu toplantıda şifahi olarak bildirilmiş, ve Turizm ve Tanıtma bakanlığı temsilcisinin, «kanunun, bütün sinema meselelerini kucaklayan bir müessese içinde mütalâa edilmesini düşünen Bakanlıklarının kemaliyle hazırlanabilmesi için mehil talep ettiğini bildirmesi üzerine, bu toplantılar 19/xı/1964 tarihine kadar talik edilmiştir. (İbid, sh. 197).

(5) Bu toplantıdaki tüm görüşleri içeren metin için, Bkz... BİRİNCİ SİNEMA DANIŞMA KURULU TOPLANTISI, (Teypten çıkarılarak teksir edilmiş zabıtlar), Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayını, Ankara 1964.

b) Birinci Türk Sinema Şurası :

İstanbul'daki Danışma Kurulu toplantısı dolayısıyla düzenlenen 12/8 1964 günlü rapordaki dileğe uyularak; yine İstanbul'da, bu kez Radyoevi'nde, 1964 Kasım'ında sekiz gün süreyle düzenlenen bir toplantı daha yapıldı. Bu toplantıya da, daha geniş bir kadro oluşturmak üzere, Bakanlıklar ve sanayi temsilcilerine sanat ve fikir çevrelerinin temsilcileri ve sinema yazarları katıldı.

Ancak sinema çevrelerinin bir kısmı, kendi sorunlarının Bakanlık ve Basın temsilcilerinin söz sahibi olduğu bir toplantıda çözülemeyeceği, bunların yine ve ancak kendileri tarafından çözülebileceğine inandıklarını ve esasen sırf bunu açıklamak üzere orada bulduklarını bildirerek, toplantıyı terk ettiler.

Geriye kalan tüm çevrelerin temsilcilerinden iki alt komisyon oluşturuldu : «Sansür Alt — Komisyonu» ve «İktisadi ve Teknik Meseleler Alt — Komisyonu». 9 — 13 Kasım 1964 tarihleri arasında çalışmalarını tamamlayan bu komisyonlar görüşlerini birer raporla Şura Genel Kurulu'na sundular.

Sansür Alt — Komisyonu'nun düzenlediği raporda : Anayasa'nın II. maddesinde gösterilen ölçülere göre saptanan sansür esaslarının uygulanması için Turizm ve Tanıtma Bakanlığı temsilcisinin başkanlık ettiği ve İçişleri ve Milli Eğitim Bakanlıklarıyla Üniversite, Güzel Sanatlar Akademisi temsilcilerinden ve bir film yapımcısı, bir film yöneticisi, bir film ithalâtçısı ve bir sinema yazarı ile Turizm ve Tanıtma Bakanı'nın Ükemiz fikir ve sanat alanında isim yapmış kimseler arasında seçeceği iki kişiden oluşan onbir kişilik bir kurul öneriliyor; bunların geçici sürelerle görev vermeleri esas kabul ediliyor; ve bu kurulun vereceği kararlardan olumsuz ya da koşullu olanlarının mutlaka gerekçeyle açıklanması; kararların belli süreler içinde verilmesi; itirazların, alt — komisyonların ortak toplantısında incelenmesi; haber filmlerinin, öğretici filmlerin, özel toplantılarda gösterilecek filmlerin sansür dışı bırakılması; çocukların sinemasının kötü etkilerinden korunmaları için gerekli tedbirlerin alınması; kurul üyelerine oturma hakkı ödenmesi ve kurulun kararlarına uyulmaması halinde çeşitli ve tutarlı müeyyidelerin uygulanması salık veriliyordu.

İktisadi ve Teknik Meseleler Alt — Komisyonu'nun düzenlediği raporda ise : yerli yapımın korunması, kaliteye prim verilmesi, belge filmciliğine özendirme; yapım dolayısıyla amortisman oranlarının yeniden düzenlenmesi, ortak yapımlar ve yabancılarla işbirliği koşullarının saptanması; ithal filmleri için kaliteye prim, mali yönden ithal ve gümrük kolaylıkları; oynatımla ilgili olarak, sinema binalarının (seyirci yer, perde v.d. yönden) yeniden düzenlenmesi, yeni sinema yapımını teşvik, zorunlu programlama gibi konular ele alındıktan sonra sinemanın teknik konuları cümlesinden olmak üzere si-

nema mesleğinin örgütlenmesi, meslek mensuplarının denetlenmesi üzerine görüşler ileri sürülüyor; sinemanın kültürel meseleleri arasında da, bir «Üni — Türk» kurulması, sinema yayınlarının bir kültür programı çerçevesinde geliştirilmesi ve uluslararası şenliklere katılacak Türk filmlerinin değerlendirilmesi sorunlarına yanıtlar verilmeğe çalışılıyordu.

Raporun son bölümünü oluşturan sahifelerde, bu görüşlerin odaklaştırıldığı, bir «Milli Filmcilik Merkezi» kurulması hakkındaki görüşler de şöyle belirleniyordu (16) :

«Komisyonumuz bütün müzakereleri sırasında, gerek yerli filmciliğimizin korunması, gerek yurdumuzda sinemacılık ve filmcilik çalışmalarının bir düzene bağlanması ve denetlenmesi yönlerinden merkezi bir teşkilât kurulması ihtiyacının kendiliğinden belirdiğini görmüştür. Raporda geçici olarak «Milli Filmcilik Merkezi» (MFM) adıyla belirtilen bu teşkilât, hem sinemanın çeşitli kolları arasında, hem de sinema endüstrisi ile Devlet arasında düzenleyici ve aracı rolü oynayacaktır. Komisyonumuz (MFM)'nin kuruluşu, görev ve yetkileri ve gelir kaynakları konusundaki görüşlerini şu şekilde tespit etmiştir :

«A) *Milli Filmcilik Merkezi'nin Kuruluşu* :

«a) MFM, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na bağlı olmakla birlikte mali ve idari bakımdan mümkün olduğu kadar bağımsız bir kuruluş olmalıdır.

«b) MFM'nde bir daimi danışma kurulu bulunmalı ve bu kurulda sinemanın çeşitli kollarıyla en geniş ölçüde temsil edilmesi sağlanmalıdır.

«c) MFM'nin sinema endüstrimizin bulunduğu İstanbul'da kurulması işlerin çabuk ve düzenli yürütülmesi bakımından yerinde görülmüştür.

«B) *Milli Filmcilik Merkezi'nin Görev ve Yetkileri* :

a) Filmcilik ve sinemacılığın kalkınması için tedbirler almak, bununla ilgili olarak hazırlanacak Mevzuatla Devlet'e yardımcı olmak;

«b) Kaliteli yerli filmlerin desteklenmesi, kısa film yapımının geliştirilmesi, yeni sinema salonlarının açılması, eski sinema salonlarının yenileşti-

(6) Birinci Türk Sinema Şurası, İktisadi ve Teknik Meseleler Komisyonu Raporu, sh. 9—10.

rilmesi; burs, okul, yayın, film arşivi ve müzesi gibi çeşitli işlerde kullanılacak fonu işletmek;

«c) Yerli ve yabancı filmleri kalite bakımından değerlendirmek;

«ç) Mecburi programasyonu desteklemek;

«d) Sinemaları sınıflandırmak, bilet fiyatlarının farklarından doğacak anlaşmazlıkları çözmek, film bütünlüğünün korunmasını denetlemek ve programların islahını sağlamak;

«e) Sinema mesleklerinin teşkilâtlandırılmasında düzenleyici bir rol oynamak; sinema mesleğinde çalışanların tescilini yapmak;

«f) Hasılatın kontrolünü sağlamak, sinemanın sağlam temellere dayandırılması için gerekli istatistikleri tutmak;

«g) Sinema dernekleri, sanat sinemaları gibi sinema kültürünü yayan teşekküllerin meydana gelmesini teşvik etmek ve desteklemek.

«C) *Milli Filmcilik Merkezi'nin Kaynakları :*

«Komisyonumuz meydana getirilmesi düşünülen Milli Filmcilik Merkezi'nin Devlet'e bir yük olmaması için bu kuruluşun oto — finansman'a dayanmasını uygun görmüş ve Merkez'in gelir kaynaklarını aşağıdaki şekilde tespit etmiştir :

«a) Bilet fiyatlarındaki filmci ve sinemacı hissesi toplamı üzerinden alınacak bir (MFM) fonu payı,

«b) (MFM)'nin kaydiye ücretleri,

«c) Sansürden geçecek yerli ve yabancı filmlerden metre başına peşin olarak alınacak ücret,

«ç) İhtiyari olarak sansürden geçecek yerli ve yabancı filmlerin senaryolarından alınacak ücret,

«d) MFM'nin disiplin cezaları şeklinde meslek mensuplarından keseceği para cezaları,

«e) Filmlerin estetik denetlemeye sokacak yerli ve yabancı film sahiplerinden peşin alınacak denetleme ücreti,

«f) (MFM)'nin döner sermayesinin sağlayacağı gelirler.»

Genel Kurul'da okunan bu raporlar, üzerinde kimi görüşler de ileri sürüldükten sonra kabul olundu.

Birinci Türk Sinema Şûrası'nda alınan bu kararlar, Millet Meclisi Turizm ve Tanıtma Komisyonu'nun 19XI)1964 ve 26/XI/1964 günlü toplantılarına getirildi. Öte yandan Şûra'dan çekilen kuruluşlardan Türk Film Prodüksörleri Cemiyeti, Türk Film Rejisörleri Birliği, Stüdyo Sahipleri ve Sine — İş Sendikası adına hazırlanan bir broşür (7) Komisyon başkanlığı'na arz edilmiş : Şûra toplantısını izleyerek Türk Film Prodüksörleri ve öteki kuruluşlar adına Komisyon Başkanlığı'na çekilen 18 Kasım 1964 günlü telgrafta da bu toplantılarda okunması sağlanmıştır (8).

26/XI/1964 günlü Komisyon toplantısında, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı temsilcisinin, yeni bir tasarı taslağı hazırlamak üzere bir kez daha mehil talep etmesi üzerine; Baykam Kanun Teklifi üzerindeki konuşmalara ara verilmiş, böylece teklif «caduc» olmuştur.

«c) Türk Sinema Enstitüsü Kanun Tasarısı Taslağı :

Baykam Teklifi'nin Millet Meclisi Turizm ve Tanıtma Komisyonu'nun 13 Temmuz 1964 tarihli toplantısındaki müzakereler sırasında Bakanlıkları adına ileri sürdükleri fikirlere paralel olarak ve Sinema Danışma Kurulu'nda temenni edilip Birinci Türk Sinema Şûrası'nda tespit edilen ilkelerden de yararlanılarak Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ilgilileri tarafından (o vakitler İstanbul Hukuk Fakültesi Doçentlerinden olan Dr. Necip Kocayusufoğlu'yla da istişare edilerek) 1965 yazında bir Sinema Kanunu Tasarısı Ön — Taslağı hazırlanmıştır (9).

(7) TÜRK SİNEMA SANAYİNİNİ KALKINDIRMA KANUNU TASARISI (Dört Mesleki Teşekkülün Muhtelif Görüşlerini Toplu Olarak Aksettiren Broşür) , İstanbul Kasım 1964, 23 sh.

(8) Bu telgraftın birer süreti aynı gün Cumhurbaşkanına, Siyasi Partilerin Meclis Grubu Başkanlıklarına; Maliye, Sanayi ve Çalışma Bakanlıklarına da gönderilmiştir. Ana çizgileriyle, «Türk sinema ve filmciliği ile bir güne ilişkisi bulunmayan kimselerden oluşmuş bulunan Şûra'dan mesleki menfaatları adına çekildiklerini ve bu Şûrada alınan kararları tanımayacaklarını» bildirdikleri bu telgraflar da ilgili teşekküllerin adları bulunmaktadır (Bu telgrafların tam metni için Bkz.: ANADOLU AJANSI BÜLTENİ, 18/xı/1964, sh. 8).

(9) Aslında adılan Bakanlığın Müşavirlerinden Nüzhet Özekit'in hazırladığı bu taslak; kendisinin işbirliği yaptığı Dr. Kocayusufoğlu'nun «Sinema Filmlerinin Denetlemesi ve Sinema Endüstrisi'nin Gelişmesini Sağlayan Bazı Tedbirler» adlı, 1964 tarihli mukaayeseli bir incelemeden de yararlanılarak kaleme alınmıştır.

Tasarı ile getirilen düzenin esasları şunlardır :

(1) *Türk Sinema Enstitüsü'nün Kuruluşu* : Enstitü, sinemanın bütün sorunlarını incelemek, Türk sinemasının ve halkın sinema kültürünün gelişmesini sağlamak amacıyla gerekli projeleri hazırlamak, Hükûmete danışmanlık etmek, kanunda öngörülen tanzim, teşvik, denet tedbirlerini uygulamak, bu sanat dalının gelişmesini sağlayacak eğitim ve koordinasyonu sağlamakla görevlidir.

Enstitü tüzel kişiliğe, idari ve mali özerkliğe sahip bir kamu kuruluşu olarak düzenlenmiştir. Bu durumu ile, sinema mesleği ve sinema kültürü ile ilgili fikir, sanat çevrelerinin ortak bir kültür merkezi ve sinema meslek mensuplarının yönetiminde söz sahibi olduğu bir meslek kurulu şudur. Enstitü'nün özerkliğinin, kanunda, sınırları çizilmiş, icra organının hiyerarşisi dışında bırakılmış hizmetinin bir âmme hizmeti olması ve bir Kanun kuruluşu bulunması dolayısıyla Kanunda belli edilen hallerde ve genel olarak da mali hükümleri personel rejimi ve denetimi bakımından İktisadi Devlet Teşekküllerine eş bir idari vesayete tabi tutulmuştur.

Enstitü'nün hizmetlerinin finansmanında bir kamu müessesesi olarak Devlet yardımı ve bir mesleki kuruluş olarak da meslek gelirlerinden pay alması imkanı sağlanmıştır. Bu pay sinema bilet bedellerinin % 1—10'u oranında bir hisse olarak Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile tespit edilip sinema bilet ücretlerine eklenecektir.

Enstitü'ye maksadına ulaşabilmesi için sınırlı olarak sosyal, ekonomik ve kültürel, her türlü faaliyette bulunabilme yetkisi tanınmıştır. Ancak yetki, Enstitü'nün, ticari amaç güden ve Milli Sinema Enstitüsü'nün çalışma kollarındaki rekabet düzenini bozucu ekonomik işlemlerde bulunabileceği anlamında tefsir olunamaz. Bu ekonomik faaliyet hizmetinin bir amme hizmeti bulunması dolayısıyla, Sinema Endüstrisi'nin gelişmesi tanıtılması ve halkın sinema kültürünü benimsemesi maksadıyla sınırlı ve bu maksadı gerçekleştirmek için lüzumlu ticari işlemler yapabilmek yetkisinden ibarettir. Mesela Enstitü, eğitim ve tanıtım maksatları dışında film ithalciliği, sinema salonu işletmeciliği, film yapımcılığı, film dağıtımcılığı gibi ticari sinemacılık faaliyetlerinde bulunamaz, film stüdyosu kurup işletemez.

(2) *Sinemanın Meslek Düzenine Kavuşturulması* : Meslek düzeni tasarıda iki kısımda ele alınmıştır : Birincisi, mesleki faaliyetlerde ve film üzerindeki haklarda aleniyetin sağlanması, diğer meslek normlarının ve mesleki ehliyetin iş çevresinde benimsenmesidir.

Meslek faaliyetlerinde aleniyeti sağlamak üzere sinema meslek sicili ihdas olunmuş ve sicile yazılma zorunlu hale getirilmiştir. Meslek normları ile mesleki ehliyetin tesbitinde, ilgili meslek kuruluşlarının görüşünün alın-

ması ve müktesep hakların saklı tutulması zorunlu kılınmış, meslek normlarına riayetsizlik cezai bakımından müeyyidelendirilmiştir.

Ayrıca filmler üzerindeki haklarda aleniyet ve hakların tedavülünde kolaylık sağlamak maksadiye film sicili ihdas edilmiş ve film rehninin sicile kaydedilmek suretiyle tesisi yolunda özel bir menkul rehni türü ihdas olunmuştur.

(3) *Filmlerin Denetimi* : Yürürlükteki film sansür rejimi tamamen değiştirilmiş ve daha sür'atli bir film denetimi prosedürü kabul edilmiştir.

Yeni denetlemenin esasları şöyledir: 1) Filmlerin zorunlu denetim, em niyet mülâhazalarına değil, Anayasa'nın II'inci maddesinde ifadesini bulan, Kanuna, genel ahlâk ve kamu düzenine aykırı filmlerin halka, gösterilmesinin teminine inhisar ettirilmiştir. 2) Senaryo sansürü kaldırılmış senaryoların denetimini, ortak — yapım sözleşmelerinde aksine kayıt olmaması halinde, yabancıların Türkiye'de yapacakları filmlere inhisar ettirmiştir. 3) Filmleri denetleme yetkisi Sinema Enstitüsü'ne verilmiş ve denetimin, İçişleri Bakanlığı temsilcisinin de katılacağı, filmlerin gerek suç unsurları açısından, gerek kültürel açıdan değerlendirilebilmesini mümkün kılacak ehil bir kurulca yapılması ve bu kurulda mesleki kuruluşların da temsil edilmesi esası kabul edilmiştir. 4) Sansür prosedürü sadeleştirilmiş, filmlerin denetiminin İstanbul'da yapılması ve Denetleme Kurulu'nun yasaklama kararları için özel bir çoğunluk şart kılınmış ve denetleme kararlarına karşı, genişletilmiş bir kurul olan Şikâyet Kurulu'na başvurulması yolu açılmıştır.

(4) *Himaye Tedbirleri* : Türk filmlerinin yapımcıları, stüdyo ve lâboratuvar sahipleri ile sinema salonlarının sahiplerini ilgilendiren bu tedbirler Ön — Taslak'ta şöyle açıklanmaktadır.

1) Türk film yapımcılarına, kendi ihtiyaçları için boş film ithalinde vergi ve resimlerden bağışıklık tanınmış, Gelir ve Kurumlar vergileri bakımından amortisman haddi ve özel hesap döneminden faydalanmak imkânı sağlanmış ve filmin zararının yapımcıya ait olacağı hakkında mukavelelere konan kaydın hükümsüz sayılacağı kanunda hükme bağlanmıştır.

2) Bu genel himaye tedbiri yanında Tasarı'da bazı özel himaye tedbirleri de yer almaktadır ve bunlar ancak sanat değeri olan filmlere tanınmıştır. Şöyle ki, Enstitü Değerlendirme Kurulu'nca sanat değeri bulunduğu karar verilen filmler için Enstitü'nün Denetleme ve Değerlendirme işlemleri

ne ait ücretlerinden ve kopya tevdi masraflarından ve filmin yurd dışında gösterilmesi halinde, döviz gelirinin % 15'i oranında dövizin yurda ithali yükümlülüğünden bağışıklık ve Belediye eğlence resminden indirim, Enstitü fon ödülllerinden faydalanma hakkı tanınmıştır.

Yabancı filmler aleyhine, Türk filmciliği için Belediye eğlence resminde yapılan indirimin Türk film yapımına canlandırıcı bir tesiri olmuşsa da, sanat değerinin gelişmesine imkân verecek diğer himaye tedbirleri ile birlikte uygulanmamış bulunması dolayısıyla film yapımının ihtiyacı taşması (sur — production)'da amil olmuş, kaliteli yabancı filmlere talebi azaltmış ve ithal filmlerinde kalite düşüklüğüne sebep olmuştur. Bu bakımdan alınan tedbirler halkın enformasyon ve film kültürü bakımından ihtiyacı olan yabancı sanat filmleri ile haber filmlerinin belli bir oranda Türk filmleri aleyhine rekabet şartları ihdas etmeksizin Belediye Eğlence Resmi indiriminden faydalanması yerli filmler için düşük faizli yapım ve donatımının kredileri alabilmek imkânının sağlanması ve sinema bilet ücretlerinin tesbitinde Enstitü'nün yetkili kılınmış olmasından ibarettir.

3) Türk stüdyo ve lâboratuar sahiplerine de aynı şekilde fon kredilerinden faydalanmak imkânı ve ithal edecekleri malzemeye gümrük vergisinden bağışıklık tanınması suretiyle himaye sağlanmıştır.

(5) *Sinema Kültürünün Yayılması, Türk Sinemasının Tutulması ve Sinema Sanatının Teşviki Tedbirleri* : Bu tedbirler : 1) Enstitü'nün, sinema okulları, araştırma merkezleri kurmak; yayın yapmak, festival ve benzeri gösteriler tertiplemek; milli film arşivini kurmak ve yönetmek suretiyle kendi çalışmaları olarak; 2) Sinema sanatçıları, senaryo yazarları, teknik eleman ve rejisörlere ve sinema kültürünün ve filmciliğin gelişmesi örnek davranış ve eserleriyle hizmet edenlere Enstitü tarafından verilecek ödüller, 3) Sinema kültürüne hizmet edecek ve kâr maksadı gütmeyen sinema klüplerine Enstitü tarafından yapılacak yardımlar olarak özetlenebilir.

Bu maksatların yerine getirilmesi için Ön — Taslak'ın öngördüğü yönetim düzeni de şöyledir : (1) Yönetim Kurulu, (2) Genel Sekreterlik, (3) Danışma Kurulu, (4) Film Denetleme ve Değerlendirme Kurulları ve (5) Okul ve Araştırma Merkezleri.

(1) Yönetim Kurulu, Türk Sinema Enstitüsü (TSE'nün en yüksek ka-

rar ve yönetim organıdır. Enstitü'ye, Yönetim Kurulu'nun aldığı kararlar çerçevesinde ve onun gözetimi altında Genel Sekreter yönetir. Yönetim Kurulu : Genel sekreter, Milli Eğitim Bakanlığı Temsilcisi, Turizm ve Tanıtma **Bakanlığı temsilcisi, Üniversite'nin ilgili fakültelerinden Bakanlar Kurulu'n**ca atanacak bir sosyolog üye, Meslek kuruluşları tarafından seçilen bir işveren temsilcisi, Sinema kafa ve beden işçilerinin aralarından seçecekleri bir çalışanlar temsilcisi, Üniversite'nin sanatla ilgili fakültelerinin kendi aralarından ya da memleketin fikir, kültür ve sanat alanında belli hizmeti geçmişler arasından seçeceği bir üye, Üniversite'nin Hukuk ve İktisat'la ilgili fakültelerinin kendi aralarından ya da dışardan seçecekleri iki öğretim üyesinden oluşur.

(2) Genel sekreter ve yardımcıları, Yönetim Kurulu'nun inhası ve Bakan'ın teklifi ile Bakanlar Kurulu kararnamesi ile atanırlar.

(4) Film Denetleme Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığı temsilcisi, İçişleri Bakanlığı temsilcisi, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı temsilcisi, Enstitü Yönetim Kurulu'nun sinema sanatı ve genel olarak memleketin, fikir, kültür sanat alanında belli hizmeti veya eseri görülen kişiler arasından atayacakları iki üye, yine Enstitü Genel Kurulu'nun Ceza Hukuku öğretim üyeleri arasından atayacakları, bir üye, işveren temsilcisi bir üye, çalışanlar temsilcisi bir üye ve Enstitü'nün yetkili uzmanından kurulur. Film Değerlendirme Kurulu, Enstitü Yönetim Kurulu'nun seçeceği Üniversite'nin sosyoloji ve sanat bölümlerinden ya da bu alanda hizmeti ve eseri görülenlerden iki üye, bir sinema tenkitçisi ve bir film rejsörü ve Enstitü'nün yetkili uzmanından oluşur. Üyeler iki yıl için seçilir. Kurulların başkanlıklarını Enstitü'lerin uzmanları yapar.

(5) Okul ve Araştırma Merkezleri : Enstitü, sinemacılık alanında personel yetiştirmek için Üniversiteler ve diğer Enstitü ve okullarla işbirliği yaparak sinema alanında mesleki eğitim sağlayacak sinema okulları ve araştırma merkezleri açar.

Enstitü'ye kanunla verilmek istenen hizmetlerin görülmesi için gerekli parasal olanaklar : sermaye olarak, genel bütçeye konulacak ödenekler ve kurum kârlarından sağlanır. Enstitü'nün gelirleri, sinema bilet ücretlerinden alınacak hisseler, sinema siciline kayıt ücreti, film denetleme ve değerlendirme ücreti, yayın gelirleri v.d. ile her türlü yardım ve bağışlardan oluşur.

Bu denli önemle ve dörtbaşı — mamur olarak düzenlenen bu Ön — Taslak, Hükûmete sunulamadı. O sıralarda özerk kuruluşlara duyulan allergi'nin bir ifadesi olarak, bu Taslağın ilk maddesinde yer alan «özerklik»le ilgili hükümler kaldırılarak, aynı tasarı bu kez, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nce 1968 yılı başında yeniden ele alınmış, yeni biçimiyle. Enstitü'nün Başbakanlık'a bağlanması öngörülmüştür. Ama bu tasarı da Bakanlar Kurulu'na ve Büyük Millet Meclisi'ne getirilememiştir (10).

2. KÜLTÜR BAKANLIĞI'NIN İKİNCİ TÜRK SİNEMA KURULU TOPLANTISI

12 Mart 1971'den sonra kurulan ara rejiminin ihdas ettiği Kültür Bakanlığı'nın çağrısı üzerine 2 Eylül — 22 Ekim tarihleri arasında Ankara'da toplanan 2. Sinema Danışma Kurulu (11) Türk sinemasının başlıca sorunlarına çözüm bulmak amacıyla, bu konuda o güne kadar yapılmış çalışmaları incelemiş; bunlar arasında 1964 yılındaki «Birinci Türk Sinema Şurası»nın düzenlediği raporu, çalışmalarına temel olabilecek değer ve nitelikte bulmuştur. Ancak o tarihten bu yana ortaya çıkan gelişmeleri de gözönünde tutarak gerekli değişiklikleri de yaparak, yapım konusunda : «Yerli yapımın korunması», «kısa film yapımının teşviki», «Yerli yapımla ilgili mali sorunların çözümlenmesi», İthalât konusunda : «Gümrük mevzuatıyla mali mevzuatın yeniden düzenlenmesi», Oynatım konusunda : «Sinema salonlarıyla ilgili teknik sorunlar», «Yeni sinemaların yapımı ve mevcut sinemaların modernleştirilmesini teşvik edici tedbirler», «Programasyonla ilgili sorunlar», «Filmin bütünlüğünün korunması» konularına çözümler getirmiş; Sinemanın meslek sorunlarına ve sinemayı geliştirici yardımcı tedbirlere de gereken ağırlığı vermiştir.

İkinci Sinema Danışma Kurulu, bütün bu gereksinmeleri yerine getirmek üzere bir «Türk Sinema Kurumu» (TSK)'nin kurulmasını ve bunun, 1964 raporunda geçici olarak önerilen «Milli Sinema Merkez'i»nin yerini tutmasını da ileri sürmekteydi.

İkinci Sinema Danışma Kurulu'nun getirdiği yeniliklerden bir başkası da, Sansür Düzeni'nin günün gereksinmelerine göre yeniden düzenlenmesi

(10) Bkz.: SİNEMA — «Ulusal Sinema Enstitüsü», (Alim Şerif Onaran) OLAY Dergisi, sayı 6 II/3/1974, sh. 25.

(11) Bu kurul, İstanbul'dan Atilla Dorsay, Onat Kutlar ve Sezai Solelli'nin, Ankara'dan Mahmut Tali Öngören, Nijat Özön, Semih Tuğrul ve bu inceleme yazısının katılmasıyla 7 kişiden oluşmuştu.

idi. Aslında sinemanın kendi kendini düzenlemesi şeklinde bir özlemin yerine getirilmesinin bugünkü güçlükler karşısında, bu Kurul böyle bir düzenleme sağlanışıya kadar 1964 raporunda ileri sürülen görüşlerin geçici olarak ele alınması görüşünü de benimsemiştir. Ancak 1964 raporunda görüldüğü gibi filmlerin değerlendirilmesi ile denetlenmesi işinin aynı kurula verilmesinin sakıncalarını da göz önünde tutarak bu iki kurulun ayrı ayrı oluşturulmasını; Denetleme Kurulu'nun, Kültür Bakanı'nın (TSK dan seçeceği bir kişi, Hükümetin seçeceği bir bakanlık temsilcisi, Üniversite'den tercihan sanatla ilgili bir öğretim üyesi, Sinema Endüstrisi'nin bir temsilcisi, bir sinema sanatçı ya da yazarından oluşmasını önermiştir. (Kimi üyeler bir muhalefet şerhiyle idari sansürün kaldırılarak adli sistemin bunun yerine konması görüşünü savunmuşlardır).

3. TÜRK SİNEMATEK DERNEĞİ'NİN SYMPOSIUMU

Sinemanın örgütlenmesi konusunda son girişimlerden biri de İstanbul ve Ankara Sinematek Derneklerinin birlikte gerçekleştirdikleri, 3 — 5 Nisan 1974 günleri arasında İstanbul'da toplanan «Sinema Alanının Düzenlenmesi Symposium»u'dur. Turizm ve Tanıtma ve Milli Eğitim Bakanlıklarının da desteklediği bu symposium'a evvelce olduğu gibi, hatta biraz daha geniş ölçüde Meslek kuruluşları ve bakanlık temsilcileri ile ülkemizin Üniversite içinden ve dışından bilim, fikir ve sanat adamları da çağrıldı. (12)

- (12) Adıanılan bakanlıklarla ilgililerinden başka, bu symposium'a, Film—Sen, Kültür—İş sendikalarıyla, «Türk Filmciler Derneği», «Filmciler Derneği Kooperatifi», «Film İthalatçıları Kooperatifi», «Film İthalatçıları Cemiyeti» çeşitli sinema klüpleri de katılmış; Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi özel bir ilgi göstermiş; Töb—Der temsilci göndermiştir. Ayrıca İstanbul Belediyesi ve aralarında Prof. Dr. Necip Kocayusufpaşaoğlu, Prof. Ergun Özsunay, Prof. Dr. Ayfer Bakalcıoğlu, Doç. Dr. Cevat Çapan, Doç. Dr. Asaf Savaş Akat, Doç. Dr. Oğuz Onaran, Doç. Dr. İnal Cem, Dr. Mahmut Tezcan, Dr. Murat Katoğlu gibi bilim adamları Nijat Özön, Atilla Dorsay, Onat Kutlar, Giovanni Scognamillo, Engin Ayça, Salih Diriklik, Mahmut Tali Öngören, Erman Şener gibi bir çok sinema yazarı ve sinemanın çeşitli alanlarında çalışan sanatçılar katılmıştı. Devlet Film Arşivi 1973 Ekim'inde gerçekleştirememiş, bu kurumun müdürü Sami Şekeroğlu, kendi düşüncesinin kendisinden kapılarak başkaları tarafından gerçekleştirilmiş olmasının böylesi bir symposiumu yapmayı düşünmüş ve kamuya duyurmuşsa da bunu uyandırdığı düşünceyle bu symposiuma katılmamayı yeğ tuttuğu için; Türkiye Film Üreticileri İşveren Sendikaları Federasyon Başkanı Ümit Utku da buna benzer bir symposium'u kendilerinin de gerçekleştireceklerini düşünerek bu toplantıya katılmamışlardır (Bu toplantı hakkında Bkz.: MİLLİYET SANAT DERGİSİ, sayı 75, 12 Nisan 1974, sh. 3 ve 10—12).

Sinema Alanının Düzenlenmesi Symposium'unda : «Türk Sinema Kurumu» «Yapım Öncesinde Devlet Sinema İlişkileri», «Ekonomik Düzeyde Devlet Sinema İlişkileri», «Yerli Yapımın Korunması», «Sansür» «Sanat ve Deneme sinemaları», «Sinema Meslek Adamlarının Örgütlenmesi», «İthal Filmciliğinin Sorunları», «Kısa Filmler ve Amatör Sineması», «Sinema ve Eğitim», Sinema Televizyon İlişkileri» ve «Türk Sinema Yasası» gibi konular konuşuldu ve tartışıldı. Özellikle sorunları çözüm noktası olarak, bu toplantıda, bir «Türk Sinema Kurumu»nun kurulması ve bir an önce çalışmaya başlaması altı çizilerek belirtildi.

4. TÜRK FİLM SANAYİİNİN YENİ BİR GİRİŞİMİ

Türk sinemasının sorunlarının Bakanlıklar ve Basın temsilcilerinin katıldığı ve söz sahibi olduğu bir toplantıda çözülemeyeceğine ötedenberi inanan sinema meslek çevrelerinin bir bölümü ve bunları temsil ettiğini iddia eden «Türkiye Film Prodüksörleri İşveren Sendikaları Federasyonu» Başkanı Ümit Utku'nun önderlik ettiği bir başka girişim de, yine 1974 yılında toplanan «Türk Filmcilik ve Sinemacılığının Sorunları» konulu symposium'dur.

A) Filmciler Symposium'u :

Türk sinemasının sorunlarına çözümler getirmek üzere toplanan bu symposium'a daha çok, «Türkiye Film Prodüksörleri İşveren Sendikaları Federasyonu»ndan başka, «Ticaret Odası Meslek Grubu», «Bölge Filmcilik ve Film İşletmeciliği Dernekleri Federasyonu» gibi meslek kuruluşları ve pek çok sayıda sinema adamı katılmıştır.

Bu toplantıda bir çok meslek mensubu söz alarak Türk sineması ve filmciliğinin sorunlarını ve kendilerine göre çözüm yollarını dile getirmişler; sonra da «Yerli Film Prodüksörleri İşverenler Sendikası» ile «Türk Film Prodüksörler Cemiyeti»nce hazırlanmış «Ulusal Film, Sinema, Tiyatro, Stüdyo ve Benzeri Sanat Kolları Kanun (Teklifi) Tasarısı» (13) okunarak, getirilen hükümler hakkında görüşler ortaya konmuştur. (14).

(13) Bu Kanun Tasarısı'nın tam metni için Bkz.: ULUSAL FİLM, SİNEMA TİYATRO, STÜDYO VE BENZERİ SANAT KOLLARI KANUN (TEKLİFİ) TASARISI, Hazırlayan: Yerli Film Prodüksörleri İşverenler Sendikası ve Türk Film Prodüksörler Cemiyeti, Kardeşler Matbaası, İstanbul 1974. 15 sh.

(14) Teype alınan bu konuşmalar sonradan «Türkiye Film Prodüksörleri İşveren Sendikaları Federasyonu» tarafından 40 sahifelik bir teksir halinde çoğaltılmıştır.

B) Türk Sineması Kanun (Teklifi) Tasarısı Üzerinde Çalışmalar :

Sonradan Türk Filmcilik ve Sinemacılığı'nın Sorunları Symposium'un-da ortaya konan görüşler ve hazırlanmış olan Kanun (Teklifi) Tasarısı üzerinde çalışmalar yaparak yeni bir metin hazırlamak üzere kurulan Hazırlık Komisyonu, film yapımcısı Turgut Demirağ'ın başkanlığında, adigeçen Federasyon Yönetim Kurulu'nca seçilen çeşitli kuruluşların temsilcileriyle 9/7/1974 günü toplanmış; bu çalışmalar üç gün devam etmiştir (15).

Bu toplantıda, sanıldığı gibi, yukarıda adı anılan Kanun (Teklifi) Tasarısı'nın metni değil; buna esas teşkilettiği iddia ve kabul olunan Turgut Demirağ'ın evvelce hazırlayıp bir meslek dergisinde yayınladığı «Milli Filmcilik Kanun (Teklifi) Tasarısı» (16)'nın metni müzakere konusu edilmiştir.

Ele alınması gereken metnin yerine başka bir metin üzerine tartışmalar yapılmasına Federasyon Başkanı Ümit Utku'nun da ödün verdiği bu ciddi olmayan tutum üzerinde gereğinden fazla durmayı doğru bulmuyoruz. Esasen «Ulusal Film, Sinema, Tiyatro ve Benzeri Sanat Kolları Kanun (Teklifi) Tasarısı» adı verilen metin, isminden de anlaşılacağı gibi, sadece sinemanın değil, başka sanat kollarının sorunlarını da çözmeyi maksat çerçevesi içine alarak bir tutarsızlığa düşmüştür. Ayrıca Kanun (Teklifi) Tasarısı'nın son bölümüne bir de «Film Sansür Nizamnamesi» eklenerek, teşrii çalışmaları da tutarsızlığa düşürecek bir durum yaratılmıştır. Bunların dışında Tasarı'nın ele aldığı Türk Filmciliğini koruma, bu maksatla bir «Ulusal Film, Sinema, Tiyatro ve Stüdyo Komitesi» kurma, buna mali kaynaklar sağlama, yerli film yapımcı ve sanatçılarının haklarının korunması gibi konular oldukça genel biçimde dağıtılarak, tekrarlara düşülerek ve gereksiz bazı hususlar metne sokularak tanzim edilmiştir.

Hazırlık Komisyonu'nun ele alarak tartıştığı, Turgut Demirağ'ın «Türk Film Endüstrisi Birliği Genel Başkanı» sıfatıyla hazırlayıp yayınladığı metin ise, Devlet Bakanlığı'na bağlı bir «Milli Filmcilik Merkezi» kurulmasını önererek, bundan önceki önerilere kısmen yaklaşmakta bulunmuştur. Yedi Bakanlık (Devlet, Maliye İçişleri, Milli Savunma, Turizm ve Tanıtma, Ticaret ve Sanayi Bakanlıkları) temsilcisiyle, Edebiyat Fakültesi ve Güzel Sanat

(15) Bu toplantıya görüşleri alınmak üzere Ankara'dan TRT Hukuk Muşavirlerinden Akın Beşiroğlu ile bu incelemenin yazarı da katılmıştır.

(16) Türk Film Endüstrisi Birliği Genel Başkanı sıfatıyla Turgut Demirağ'ın hazırladığı 25 maddelik bu tasarı için Bkz.: TÜRK—FİLM, Aylık Sinema Dergisi, Yıl I, Sayı: 6, Nisan 1972, sh. 5—7.

Akademisi'nin birer temsilcisinden yedi sinema ve film çevreleri temsilcisinden ve Gazeteciler Cemiyeti'nin bir temsilcisinden oluşan 17 kişilik bu kurulunun başlıca görevleri : Türk filmciliğinin kalkınması için, bu branşta sanatkâr, teknisyen ve eleman yetişmesini sağlamak, festivaller tertip etmek, kredi vermek, bir milli sanayi olan Türk filmciliğini yabancı filmlere karşı korumak ve diğer sinema ve filmcilik problemlerinin hali'ne çalışmaktır. Bu görevleri, kurulacak bir «Milli Filmcilik Fonu»nun olanaklarıyla karşılayacaktır.

Milli Filmcilik Kurulu'nun bünyesinde bir «Kalite Tespit Komisyonu» ile bir de «Film ve Senaryoların Kontrolü Komisyonu» vardır. Senaryo ve Film Kontrol Komisyonu, dört Bakanlıklar temsilcisi, iki Üniversite ve bir Akademi temsilcisi, üç sinema ve film çevreleri temsilcisi ve bir Gazeteciler Cemiyeti temsilcisi olarak onbir kişiden oluşur. Komisyonun olumsuz kararlarına karşı Milli Filmcilik Kurulu'nun seçeceği 5 kişilik bir Yüksek Kontrol Kurulu'na başvurulabilir.

Bütün bunlara, Türk filmlerini, özellikle dublajı yapılan yabancı filmlere karşı korumak için öngörülen kimi şiddetli hükümlerle yabancı filmcileri Türkiye'de film çevirmeleri dolayısıyla kullanılacakları personel bakımından kayıtlamaları ve bu personelin «Türk Film Endüstrisi Birliği» tarafından sağlanması zorunluğu gibi hükümlerle, Türk film endüstrisi'ndeki işçilere yapılacak sosyal meskenlerin Milli Filmcilik Fonu'nun belli bir bölümünden ayrılacak paralarla sağlanması gibi rasgele konuvermiş bir hükmü (Md. 19) de eklersek, Kanun (Teklifi) Tasarısı'nın hemen hemen tüm hükümlerini ortaya koymuş oluruz.

C) Türk Sineması Kanun (Teklifi) Taslağı :

Evvelce hazırladığı ve Baykam Kanun Teklifi'ne temel teşkil etmiş olan metnin biraz daha değişik ve dağınık bir versiyonunu ortaya koymuş bulunan Turgut Demirağ'ın tüm çabalarına rağmen, 1975 Şubatı'nda Türkiye Film Prodüktörleri İşverenler Sendikası Federasyonu'nca bastırılan Kanun (Teklifi) Taslağı (17) ise; tartışılan metindekilerden apayrı 43 maddeden oluşuyor; biraz daha derlenip toparlanarak, sadece Türk Sineması'nın ve bu sinemanın mensuplarının dertlerine çözüm getirmeğe çabalıyordu. Federasyon Başkanı Ümit Utku, bu Kanun (Teklifi) Taslağı'nı şöyle sunuyordu (18):

(17) «Türk Sineması ve Filmciliği Kanun (Teklifi) Taslağı» işçi Postası Matbaası, İstanbul 1975, 38 sh.

(18) ibid., sh. 5.

«Yasalar toplum ihtiyacıdır. Türk sineması, içinde bulunduğu çıkmazdan ancak bir kanun yardımı ile çıkabilir ve bu çıkış Türk sineması için kurtuluş demektir.

«Türk sineması tefecilerin elindedir.

«Türk sinemasında seks bezirganları cirit atmaktadır.

«Türk sineması, bunalımlar içinde oluşu nedeni ile her türlü sanat gücünden yoksundur.

«Türk sinemasında, işverenlerin de, işçilerin de, emekçilerin de, sanatçıların da sosyal garantileri yoktur. Yarınları karanlıktır ve en hazini, Türk sineması her türlü politik çıkarıcıların cirit attığı bir alan haline getirilmek istenmiştir.

«Sosyal adalet ilişkilerinin ve sosyal güvenliğin çağımızdaki uygulama sahası tüm dünyaya yayılmışken, Türk sineması bu garantilerin dışında, başıboş, kimsesiz kalmıştır. Sanatçısı ile, işvereni ile, set işçisi ile, rejisörü ile, kameramanı ile, senaristi ile Türk sinemasının çağımız düşünce düzeyindeki toplumcu insanları üzüntüye sevkeden sonları ve acı öyküleri vardır. Yalnızca beyaz perdeye emek verip canlarını yitiren bir çok sanatçının bugün mezarı bile yoktur ve geride kalan aileleri perişandır.

«Bugün için dünya sinemacılığında bir Türk sinemasından ve Türk sinema sanatçısından söz etmek, olanak dışıdır. Çünkü Türkiye'deki sinema sanatçıları, sinema sanatının gerektirdiği eğitimi görmemişlerdir. Görememişlerdir. Bu, hem sinemayı bir kazanç vasıtası sayanların, hem de bir toplum (a) sinemanın etkenliği hesaba katmayan hükümetlerin suçu ve günahıdır.

«İşte Sinema Kanunu, bu başıboşluk içindeki Türk sinemasını belli koşullara dayanan bir düzeye oturtmak için gereklidir, zorunludur, şarttır. Ve hazırladığımız Sinema Kanunu bu ihtiyaçtan doğmuştur.»

Dikkat edilirse, bu sunuş'ta, üç hususa önem verildiği görülür. Bunlardan biri Türk sinema adamlarının sosyal güvenlikleri — ki bu kez hazırlanan taslakda bu konuya ağırlık veren bir çok hükümler vardır — sinema adamlarının eğitilmeleri zorunluğu ve sinema sanayiine ve sinema adamlarına dolayısıyla etkin bir haberleşme ve kültür aracı olan sinemaya karşı hükümetlerin ilgisiz tavrından sızlanma... Duygusal tarafı ağır basan bu sunuş'a bağlı olarak taslakta : bir «Türk Film Merkezi»nin kurulması; buna bağlı olarak : 1) Yönetim Kurulu, 2) Genel Sekreterlik, 3) Danışma Kurulları, 4) Film Denetleme ve Değerlendirme Kurulları, 5) Film Eğitim ve Araştırma Okulu, 6) Film Endüstri Bankası, 7) Film Yapım Sanayii Bölgesi Kurulu ihdas edilmesi yer almaktadır. Böylece yavaş yavaş filmci ve sinemacı çevreler de bugüne kadar inkâr ve boykot ettikleri Sinema Danışma Kurulları,

Sinema Şûraları ve Sinema Alanının Düzenlenmesi Sypmposium'u gibi toplantılarda alınmış kararlara ve saptanmış bulunan ilkelere kendi hazırladıkları taslaklarda da yer vermeğe başlamışlardır.

Bu sonuncu taslakta, ayrıca, Film Sicili, Mecburi Programasyon, Film İthali ve Cezalar konusunda da yeni ve adanılan toplantılarda alınan kararlardakine uygun yaklaşımda hükümler de görülmektedir.

Taslak'da sinema adamlarının sosyal güvenliğiyle ilgili hükümlere oldukça geniş yer verilmiştir. Kanımızca, sosyal güvenlik hükümlerinin bu taslakta değil; sosyal güvenlikle ilgili mevzuata sinema adamlarının sosyal haklarıyla ilgili hükümler eklemek suretiyle genel kanunlarda yer verilmesi daha doğru olacaktır.

Tüm dağınıklığına rağmen, «Türk Sinema ve Filmciliği Kanun. (Teklifi) Taslağı» sinemacı ve filmci çevrelerin bu konudaki çalışmalarında ileri bir adımdır.

Sonuç :

Görülmektedir ki, adı ne olursa olsun, Türk sinemasının sorunlarını çözecek bir ulusal kuruluş'a şiddetle gereksinme duyulmaktadır. Bunu ülkemiz aydınları kadar Sanayi mensupları da böyle kabul etmektedirler. Bu konuda çeşitli çevreler arasında — farkında olmasalar bile — gittikçe artan bir yaklaşma mevcuttur.

Bu güne kadar yapılan bir çok toplantılarda alınan kararların, verilen raporların, hazırlanan kanun taslaklarının hiçbiri Hükümet tarafından benimsenmemiş ve bunların kanunlaşmaları için gayret gösterilmemiştir.

Bu gibi toplantıları Hükümet'in kendisi belli bir kültür politikasının zorunluğu olarak olanca ciddiyetiyle düzenleyip sonuçlarını değerlendirmedikçe artık faydasız bulmakta olan aydınlar ve meslek çevreleri gittikçe artmaktadır.

Yukarıda da anılan imzasız yazımızda (19) ileri sürdüğümüz görüşleri, bu kez, kendi imzamız altında bir kez daha dile getirmekte yarar görüyoruz :

«Sinemanın meslek olarak onurunu yükseltecek, Türk filmlerini yurd sorunları ve gerçeklerinden oluşturarak, bunlar aracılığıyla Türk insanını ve Türk insanının davranışlarını dünyaya tanıtmaya olanakları sağlayacak, adı ne olursa olsun, böylesine bir kuruluş'a büyük bir özlem duyulmaktadır.

«Yıllardır çeşitli hükümetler konuya gerekli ağırlığı vermemiş ve sinema, «Turizm» ve «Tiyatro»nun yanbaşında «üvey evlât» işlemi görmüştür.

«Yeni İktidar'ın, sinemamızın çeşitli sorunlarını çözümlenecek böylesine bir kuruluş için gerekli ön — çalışmaları yapmak üzere; arşivlerde bulunan belgeleri gün ışığına çıkartarak; ilgili kuruluş ve kişileri ivedilikle işbaşına çağırması beklenmektedir.

«İlgili kuruluşlar deyiminden, resmi, yarı resmi ve özel kuruluşlar anlaşılmalı; yapılacak çalışmalar, Sinema Endüstrisi ilişkileri ile Bakanlıklarda, Üniversitelerde veya Basın'da bulunan aydın kişilerin, bu yurd sorunu çevresinde birbirlerine karşı takındıkları, eskidenberi var olan, aykırı tutumlarını bir yana bırakarak, centilmence anlaşmaları umudunu da birlikte getirmelidir.

«Programında kesin çizgilerle belirtilmemiş de olsa, yine hükûmetin geliştireceği kültür politikasının önemli bir kesimini oluşturacak olan Türk Sinema Enstitüsü, özlemlerin de ötesinde, büyük bir gereksinme olarak ortada durmaktadır.»